

Ebeveynlerin Engeli Olan Çocuklarını COVID-19'dan Koruma Yöntemleri ile Hastalığın Bulaşma Riskine Yönelik Kaygı Düzeyleri

Parents Methods of Protecting Their Children with Disabilities from COVID-19 and Their Level of Anxiety About the Risk of Transmission of the Disease

Emrah DURSUN¹, Türkan KADİROĞLU²

ÖZ

Bu araştırma ebeveynlerin engeli olan çocuklarını COVID-19'dan koruma yöntemleri ile hastalığın bulaşma riskine yönelik kaygı düzeylerini belirlemek amacıyla tanımlayıcı ve ilişki arayıcı türde yapıldı. Araştırma, Van ilinde bir Rehabilitasyon Merkezi'nde, 5 Kasım 2020 – 5 Haziran 2021 tarihleri arasında gerçekleştirildi. Rehabilitasyon merkezine başvuran ve engeli olan çocuğa sahip ebeveynler araştırmanın örneklemini oluşturdu (N=100). Araştırma %71,94 katılımı tamamlandı. Veriler, Soru Formu ve Durumluk Kaygı Ölçeği kullanılarak elde edildi. Araştırmada etik kurul izni ve gerekli kurum izni alındı. Engeli olan çocukların yaşları 2-17 arasında değişmektedir. Çocukların %59'unun cinsiyeti erkektir ve %36'sının zihinsel engeli vardır. Araştırmaya katılan ebeveynlerin yaşları 23-59 arasında değişmektedir. Ebeveynlerin Durumluk Kaygı Ölçeği puan ortalaması, 42,56±9,06 şeklinde bulundu. Ebeveynlerin eğitim durumu açısından Durumluk Kaygı Ölçeği puan ortalaması, ilköğretim grubunda 43,46±5,18, lise grubunda 39,43±6,71, üniversite ve üzeri grubunda ise 38,15±4,96 olarak belirlendi (p<0,001). Ebeveynlerin %55'inin Covid-19'dan korunma yöntemlerini yetersiz bulduğu saptandı (p<0,05). Covid-19'dan koruma yöntemlerini yeterli olmadığını düşünen ebeveynlerde durumluluk kaygının arttığı sonucuna ulaşıldı.

Anahtar Kelimeler: Ebeveyn, Engelli çocuk, Kaygı

ABSTRACT

This study was conducted in a descriptive and correlational type in order to determine parents' methods of protecting their disabled children from COVID-19 and their anxiety levels about the risk of transmission of the disease. The research was carried out in a Rehabilitation Center in Van province between 5 November 2020 and 5 June 2021. Parents who applied to the rehabilitation center and had a child with a disability formed the sample of the study (N=100). The research was completed with 71.94% participation. Data were obtained using the Questionnaire and the State Anxiety Scale. Ethics committee permission and the necessary institutional permission were obtained in the study. The ages of children with disabilities range from 2 to 17. 59% of children are male and 36% have intellectual disability. The ages of the parents participating in the study ranged from 23 to 59. The Parents State Anxiety Scale mean score was found to be 42.56±9.06. In terms of parent's educational status, the mean score of the State Anxiety Scale was 43.46±5.18 in the primary school group, 39.43±6.71 in the high school group, and 38.15±4.96 in the university and higher group (p<0.001). It was determined that 55% of the parents found the methods of protection against COVID-19 inadequate (p<0.05). It was concluded that the state anxiety increased in parents who thought that the methods of protection from COVID-19 were not sufficient.

Keywords: Parent, Disabled child, Anxiet

Bu çalışma için Erzurum Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü Etik Kuruludan 18/09/2020 tarih ve 2020-5/5 sayılı kararı ile etik onay alınmıştır.

¹ Arş. Gör, Emrah DURSUN, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği, Bitlis Eren Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, emrahdursun887@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1171-3228

² Dr. Öğr. Üyesi, Türkan KADİROĞLU, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği, Atatürk Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, t.kadiroglu@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3703-7478

İletişim / Corresponding Author: Emrah DURSUN

Geliş Tarihi / Received: 30.03.2022

e-posta/e-mail: emrahdursun887@gmail.com

Kabul Tarihi/Accepted: 25.12.2023

GİRİŞ

Her yeni pandemide olduğu gibi COVID-19 pandemisi de artan küresel endişeye ve kaygıya neden olmaktadır.¹⁻³ Salgın sürecinin ne zaman biteceği konusundaki belirsizlik, bu süreçte ailemizi, sevdiklerimizi nasıl koruyacağımızı bilememe ve sosyo-ekonomik zorluklara yönelik belirsizlikler gibi faktörler kaygı yaşanmasına neden olabilir.⁴ Bununla beraber, COVID-19 ile enfekte olmayan insanlar, enfekte olan insanlarla temas kurmaktan kaygılandıklarını bildirmektedir.⁵

COVID-19'dan korunma ve kısıtlama yöntemlerine ilişkin duyulan kaygı ve korku gibi duygular belirli bir düzeyde normal olarak kabul edilirken yoğun kaygı olması mantık dışı ve belirsiz düşüncelere neden olabilir.^{6,7} Birçok duygu durumunun yaşandığı pandemi sürecinde, fiziksel ya da sosyal izolasyon nedeniyle günün büyük bir kısmını ya da tamamını evde geçiren ebeveynlerin duygu durumlarını, çocuklarına yansıtması kaçınılmazdır.⁸ Yetişkinler gibi çocuklar da, COVID-19 pandemisinden dramatik bir şekilde etkilenmektedir. Pandemi sürecinde çocukların tepkilerini, duygularını anlamak ve ihtiyaçlarını doğru bir şekilde belirlemek gerekir.⁹

Ebeveynlerin içinde buldukları duygu durumunu çocuklara yansıtması, COVID-19 pandemi sürecinde riskli grup olan engeli olan çocukların daha kalıcı hasar görmelerine sebep olabilir.¹⁰ Dünya Sağlık Örgütü Küresel Engellilik Eylem Planı'na (2021) göre engellilik; küresel bir sağlık sorunu, bir insan hakları sorunu ve gelişme önceliği olarak görülmektedir. Engeli olan çocukların olmayanlara göre çok daha fazla sağlık sorunu yaşaması ve sağlık hizmetlerine erişimde yaygın sorunlarla karşılaşması, engelliliği küresel bir sağlık sorununa dönüştürmektedir.¹¹

Çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireleri, çocukların özel durumunu anlamalı, çocuk ve ailesinin yaşam stilini değiştirebilme, bağımsızlığını geliştirebilme, yaşam kalitesini artırabilme, optimal fonksiyonları daha kullanışlı hale getirebilmek için aileler ile çalışmalıdır.¹² Bu çalışmanın amacı, ebeveynlerin engeli olan çocuklarını COVID-19'dan koruma yöntemleri ile hastalığın bulaşma riskine yönelik kaygı düzeylerini belirlemektir.

MATERYAL VE METOT

Araştırmanın Türü

Bu araştırma tanımlayıcı ve ilişki arayıcı türde yapıldı.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, Van il merkezinde yer alan Rehabilitasyon Merkezleri oluşturdu. Örneklem, basit rastgele örneklem yöntemi ile belirlendi. Kura yöntemi ile belirlenen rehabilitasyon merkezine başvuran ve engeli olan çocuğa sahip ebeveynler araştırmanın örneklemi oluşturdu (N=139). Örneklem büyüklüğünde, evrenin tamamına ulaşılmaya çalışıldı. Araştırmada, 31 ebeveyninin Türkçe okur-yazarlığının iyi düzeyde olmaması ve 8 ebeveynin araştırmaya katılmak için gönüllü olmaması nedeniyle toplam 39 ebeveyn

araştırmaya dâhil edilmedi. Araştırma %71,94 katılımı ile tamamlandı (N=100).

Veri Toplama Araçları

Veriler, Soru Formu ve Durumluk Kaygı Ölçeği (DKÖ) kullanılarak elde edildi.

Soru Formu

Araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda oluşturulan bu form, ebeveynin çocuğa yakınlık türü, yaşı, eğitim durumu, gelir gider algısı, aile tipi, engeli olan çocuk sayısı, engeli olan çocuğun yaşı, cinsiyeti ve engel türüne ilişkin sosyo-demografik özelliklere ait 9 soru ile birlikte, COVID-19 geçirme durumu, engeli olan çocuğun COVID-19 geçirme durumu, COVID-19'dan koruma yöntemleri, çocuklara uygulanan

COVID-19'dan koruma yöntemlerinin yeterli olup olmadığına yönelik 4 soru olmak üzere toplamda 13 sorudan oluştu.

Durumluk Kaygı Ölçeği (DKÖ)

Sürekli-Durumluk Kaygı Envanteri, 1964 yılında Spielberg ve ark.¹³ tarafından normal ve normal olmayan bireylerin sürekli ve durumluk kaygı seviyesinin ölçülebilmesi amaçlanarak geliştirilmiş bir ölçektir. Bu ölçeği, Öner ve Le Compte¹³ 1983 yılında Türkçe diline uyarlamıştır.

Kısa ifadeler içeren, bir tür kendini değerlendirmeye dayalı bir ölçektir. DKÖ, yalnızca o anda hissedilen kaygıya ilişkin bilgi sağlamaktadır. 20 maddeden oluşan DKÖ, 4'lü likert tipi bir ölçektir (1: Hiç, 2: Biraz, 3: Çok ve 4: Tamamen). DKÖ'nün 1, 2, 5, 8, 10, 11, 15, 16, 19 ve 20. maddeleri ters madde özellikli olumlu maddelerdir. Ölçekten en az 20 puan ve en çok 80 puan alınmaktadır. Olumsuz sorular kendi arasında olumlu sorular kendi arasında toplanarak sayısal bir değer elde edilir ve olumsuz verilerden elde edilen puandan olumlu verilerden elde edilen puan çıkartılır. Daha sonra ise bu değere DKÖ'de 50 puan eklenir. DKÖ'nün net bir kesim noktası yoktur ancak genel olarak 39-40 puan kesim noktası olarak kabul edilmektedir. Elde edilen puanın büyüklüğü kaygı derecesi ile koreledir.¹³ DKÖ Cronbach Alfa katsayısı, farklı çalışmalarda 0,80 ile 0,96 arasında değişmektedir.¹² Bu çalışmada ölçek Cronbach Alfa katsayısı 0,658 olarak kabul edilebilir düzeyde bulundu.

Verilerin Toplanması

Veriler, Soru Formu ve DKÖ kullanılarak, belirtilen Rehabilitasyon Merkezinde iş akışını engellemeyecek şekilde, COVID-19 pandemi süreci kısıtlamaları çerçevesinde sosyal mesafe ve maske kurallarına dikkat edilerek yüz-yüze görüşme tekniği ile yaklaşık 15-20 dakikada toplanmıştır. Verileri toplama sürecinde; 29 Nisan – 17 Mayıs 2021

tarihleri arasında ülke genelinde tam kapanma kısıtlaması nedeniyle veri toplama yapılamamıştır.

Verilerin Değerlendirilmesi

Araştırmada elde edilen veriler, IBM SPSS (Amork: New York Versiyon: 18.0) programı kullanılarak analiz edildi. Verilerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro Wilk testleri ile yapıldı. Her iki test sonucunda verilerin normal dağılıma uyduğu belirlendi(KS:p=0.55, SW:p=0.098). Verilerin değerlendirilmesinde; sayı, yüzde, ortalama, standart sapma, medyan (min-max), Skewness, Kurtosis değerleri ve sürekli değişkenlerde Pearson Korelasyon Katsayısı tespit edildi. Parametrik testlerden; iki kategorili bağımsız grup karşılaştırmalarında independent sample t-testi ve ikiden fazla grup karşılaştırmasında ANOVA testi uygulandı. Post-hoc analizlerde Tukey ve Dunnett testleri yapıldı. İstatistiksel anlamlılık düzeyi p<0.05 olarak kabul edildi.

Araştırmanın Etik İlkeleri

Araştırmada, Etik Kurul Onayı (Tarih: 18.09.2020 Sayı: 2020-5/5) ve gerekli kurum izni (Tarih: 04.11.2020, Sayı: 70562350-605.01-E.16129524) yazılı olarak alındı. Araştırmaya katılmak isteyen gönüllü ebeveynlerin sözlü ve yazılı onamları alındı. Araştırma Helsinki Deklerasyonu Prensipleri'ne uygun olarak yapıldı.

Araştırmanın Kısıtlılıkları

Bu çalışma yalnızca Van İli içindeki Rehabilitasyon Merkezi'nde Eğitim gören engelli olan çocuğa sahip ebeveynler ile sınırlıdır. Bu araştırmanın bir diğer sınırlılığı ise tek bir merkezde yürütülmüş olmasıdır.

Teşekkür

Bu çalışmada merhum Prof. Dr. Duygu Arıkan'a teşekkürlerimizi sunarız.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları (N=100)

Özellikler	N	%
Çocuk		
Yaş (yıl)*	8.90±4.56	
Cinsiyet		
Kız	41	41
Erkek	59	59
Engel Türü		
Zihinsel Engelli (hafif ve orta düzey)	36	36
Süreç Hastalık	33	33
Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu	23	23
Ortopedik Engelli	5	5
İşitme Engelli	3	3
Ebeveyn		
Yaş (yıl)*	37.82±9.07	
Cinsiyet		
Anne	68	68
Baba	32	32
Eğitim Durumu		
İlköğretim	32	32
Lise	38	38
Üniversite ve üzeri	30	30
Gelir-Gider Algısı		
Gelir giderden fazla	28	28
Gelir gidere denk	56	56
Gelir giderden az	16	16
Aile Tipi		
Çekirdek	73	73
Geniş	25	25
Parçalanmış	2	2
Engelli Çocuk Sayısı		
Bir çocuk	93	93
2 ve daha fazla	7	7

*Ortalama±SS olarak verildi

Engeli olan çocukların yaş ortalaması 8.90±4.56 olup, yaşları 2-17 arasında değişmektedir. Çocukların %59'unun cinsiyeti erkektir ve %36'sının zihinsel engeli vardır. Araştırmaya katılan ebeveynlerin yaş ortalaması 37.82±9.07 olup, yaşları 23-59 arasında değişmektedir. Ebeveynlerin

%68'inin anne olduğu, %38'inin eğitim durumunun lise olduğu, %56'sının gelir gider algısının denk olduğu, %73'ünün çekirdek aile yapısına sahip olduğu, %93'ünün engelli çocuk sayısının tek olduğu tespit edilmiştir (Tablo 1).

Tablo 2. Katılımcıların COVID-19 ile İlgili Özelliklerine Göre Dağılımları (N=100)

Özellik	N	%
Ebeveynin COVID-19 geçirme durumu		
Evet	20	20
Hayır	80	80
Engeli olan çocuğun COVID-19 geçirme durumu		
Evet	8	8
Hayır	92	92
Çocukları COVID-19'dan koruma yöntemleri		
Sadece maske takmak	9	9
Sadece bağışıklığını güçlendirmek	4	4

Tablo 2. (Devamı)

Sadece el hijyenine dikkat etmek	2	2
Sadece kapalı alanlara girmemek	2	2
Hepsi	83	83
COVID-19'dan koruma algısı		
Yeterli	45	45
Yetersiz	55	55

Katılımcıların COVID-19 ile ilgili özelliklerine göre dağılımları incelendiğinde; ebeveynlerin %80'inin, çocukların ise %92'sinin COVID-19 geçirmediği tespit edildi. Ebeveynlerin %83'ünün ise maske takmak, bağışıklığı güçlendirmek, el

hijyenine dikkat etmek, kapalı alanlara girmemek uygulamalarının tamamını ve daha fazlasını uyguladıkları saptandı. Ebeveynlerin %55'inin COVID-19'dan koruma yöntemlerini yetersiz bulduğu tespit edildi (Tablo 2).

Tablo 3. Ebeveynlerin DKÖ Puan Ortalaması

	Ort±Std Sapma	Medyan (Min-Max)	Skewness	Kurtosis
DKÖ	42.56±9.06	42 (20-66)	-0.205	0.447

Ebeveynlerin DKÖ puan ortalaması, 42.56±9.06 şeklinde bulunmuştur. Genel olarak DKÖ'nün kesim noktasının 40 olarak kabul edildiği düşünüldüğünde; ebeveynlerin

ortalamanın üzerinde durumluk kaygı seviyesine sahip oldukları tespit edildi (Tablo3).

Tablo 4. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre DKÖ Puan Ortalaması (N=100)

Özellik	N	DKÖ Ort±Std Sapma	Test ve p
Çocuk			
Cinsiyeti			
Kız	41	41.61±9.62	t=0.8728
Erkek	59	43.22±8.68	p=0.385
Ebeveyn			
Cinsiyeti			
Anne	68	42.91±8.80	t=0.5637
Baba	32	41.81±9.71	p=0.574
Eğitim Durumu			
İlköğretim	32	43.46±5.18	F=7.801
Lise	38	39.43±6.71	p=0.001
Üniversite ve üzeri*	30	38.15±4.96	
Gelir-Gider Algısı			
Gelir giderden fazla	28	39.43±7.94	F=4.067
Gelir gidere denk	56	42.79±9.44	p=0.02
Gelir giderden az*	16	47.25±7.75	
Aile Tipi			
Çekirdek	73	42.77±9.17	F=0.3943
Geniş	25	41.60±9.16	p=0.6752
Parçalanmış	2	47.00±2.83	
Engelli Çocuk Sayısı			
Bir çocuk	93	42.12±9.08	t=1.796
2 ve daha fazla	7	48.43±6.92	p=0.0756

t= Independent Samples t Testi, DKÖ= Durumluk Kaygı Ölçeği

F= ANOVA Testi

*=Tukey ve Dunnett Testi

Ebeveynlerin eğitim durumu açısından DKÖ puan ortalamasının, ilköğretim grubunda 43.46 ± 5.18 , lise grubunda 39.43 ± 6.71 ve üniversite ve üzeri grubunda ise 38.15 ± 4.96 olarak saptandı. Gruplar arasındaki fark istatistikî açıdan önemli düzeyde anlamlıydı ($p=0.001$). Post-hoc testleri sonucu üniversite ve üzeri mezunu grubun, diğer 2 grup ile anlamlı farklılığa sahip olduğu belirlendi. Ebeveynlerin gelir

gider algısı açısından DKÖ puan ortalamasının, geliri giderden fazla grupta 39.43 ± 7.94 , geliri gidere denk grupta 42.79 ± 9.44 , geliri giderinden düşük grupta ise 47.25 ± 7.75 olarak ve gruplar arasındaki farkın istatistikî açıdan anlamlı olduğu bulundu ($p=0.02$). Post-hoc testleri sonucu geliri giderinden düşük olarak algılayan grubun, diğer 2 grup ile anlamlı farklılığa sahip olduğu tespit edildi (Tablo 4).

Tablo 5. Katılımcıların COVID-19 ile İlgili Özelliklerine DKÖ Puanları (N=100)

Özellik	N	DKÖ Ort±Std Sapma	Test ve p
COVID-19 geçirme durumu			
Evet	20	43.30±10.64	t= 0.4065
Hayır	80	42.38±8.69	p=0.6853
Engeli olan çocuğun COVID-19 geçirme durumu			
Evet	8	42.00±11.69	t=-0.1813
Hayır	92	42.61±8.88	p= 0.8565
Çocukları COVID-19'dan koruma yöntemleri			
Sadece maske takmak	9	40.00±9.30	
Sadece bağışıklığını güçlendirmek	4	44.25±7.14	F=0.3864
Sadece el hijyenine dikkat etmek	2	43.00±4.24	p=0.8179
Sadece kapalı alanlara girmemek	2	48.00±9.90	
Hepsi	83	42.61±9.27	
Çocukları COVID-19'dan koruma yöntemleri algısı			
Yeterli	45	38.73±5.55	t=2.184
Yetersiz	55	41.32±6.18	p=0.031

t= Independent Samples t Testi

F= ANOVA Testi

Ebeveynlerin COVID-19'dan koruma yöntemleri algısı açısından durumluk kaygısı puan ortalaması yeterli görenlerde 38.73 ± 5.55 , yetersiz görenlerde ise 41.32 ± 6.18 olarak bulundu. İki grup özelinde aradaki fark istatistikî açıdan anlamlıydı ($p=0.031$). Ebeveynlerin durumluk kaygılarının COVID-19'dan korunma yöntemlerini yetersiz görenlerde yüksek olduğu saptandı (Tablo 5).

COVID-19 pandemi sürecinde dünyanın hemen her yerinde insanların yaşamlarında birçok değişimler yaşanmış ve ortaya çıkan yeni sorunlar insanların kaygı seviyelerinde artışa neden olmuştur.¹⁴ Bu araştırmada, ebeveynlerin engeli olan çocuklarını COVID-19'dan koruma yöntemleri ile hastalığın bulaşma riskine yönelik kaygı düzeylerini

değerlendirerek literatüre katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Araştırmada ebeveynlerin DKÖ puan ortalaması 42.56 ± 9.06 şeklinde olması kaygı düzeylerinin ortalamasının üzerinde olduğunu göstermiştir. COVID-19 pandemisinin engeli olan çocuklara sahip ailelerdeki etkisini değerlendiren bir çalışmada, katılımcılarının %62'sinin stres ve kaygı düzeylerinin arttığı tespit edilmiştir.¹⁵ Pandemi sürecinde engeli olan çocuğa sahip ebeveynlerin katılımcı olarak katıldığı nitel bir çalışmada, ebeveynlerin çocuklarından daha fazla kaygı ve stres yaşadıkları tespit edilmiştir.¹⁶

Özel eğitime ihtiyaç duyan çocuğa sahip ebeveynlerle gerçekleştirilen bir başka çalışmada, ebeveynlerin kaygı seviyelerinin

yüksek olduğu ve çocuklarının eğitiminin geri kalmasına ilişkin endişeli oldukları görülmüştür.¹⁷ Aynı ölçme aracı kullanılarak yapılan çalışmada, pandemi öncesi yapılan bir diğer çalışmada engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygısının durumluk kaygıya göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.¹⁸ Pandemi öncesi yapılan bir başka çalışmada ise, engelli çocuğa sahip ailelerin çocuklarının sağlığı, eğitimi, barınması, istihdamı, sosyal hayatı gibi günlük yaşamın temel noktalarında sorun yaşadıklarından/yaşayacaklarından daha çok sürekli kaygı yaşadıkları saptanmıştır.¹⁹ Pandemi süreci günlük yaşam ile ilgili kısıtlamalar, çocuğun eğitiminin aile içerisinde sürdürülmesi ve sosyal ilişkilerdeki etkilenmeler gibi faktörler nedeniyle ebeveynlerin durumluk kaygılarını artırmış olabilir.²⁰ Eğitim seviyesinin artması, ebeveynlerin çocuklarının ihtiyaçlarını karşılama yeteneğini artırarak, kaygı ve suçluluk duygularının azalmasını kolaylaştırabilmektedir.²¹ Bu çalışmada, üniversite ve üzeri eğitim seviyesine sahip olan ebeveynlerin durumluk kaygıları, lise ve ilköğretim mezunu olan ebeveynlere göre anlamlı düzeyde daha düşük olduğu saptandı.

Pandemi sürecinde özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerle gerçekleştirilen bir çalışmada, eğitim düzeyi üniversite mezunu veya daha üzeri olan bireylerin, daha alt düzeyde eğitim seviyesine sahip bireylere göre düşük kaygı düzeyine sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.²⁰ COVID-19 sürecinde özel gereksinimli çocuğa sahip anneler ile yapılan bir diğer çalışmada, annelerin eğitim düzeylerinin artmasına bağlı olarak başa çıkma tutum puanları da artmıştır.²¹ Bu durumun nedeni, daha yüksek eğitim düzeyine sahip ebeveynlerin, kaygının kendileri üzerindeki olumsuz etkilerinden kaçınmak adına kaygılarıyla başa çıkmak için gereken becerileri öğrenme ve bunlara hâkim olma olasılığının daha yüksek olmasından kaynaklanabilir.

Engeli olan çocuğa sahip aileler, çocuklarındaki yetersizlik sebebiyle tıbbî bakım, fizikî düzenlemeler, gereksinim duyulan araç gereçler, oyuncak ve materyallerin yanı sıra kira, beslenme, giyim,

iletişim ve ulaşım gibi konularda da engeli olmayan çocukları olan ailelere kıyasla daha fazla maddi zorluk çekmektedir. Yakın zamanda yapılan bir çalışmaya göre engeli olan çocuklara sahip ailelerin %69'unun çocuk bakımına bağlı yükünün fazlasıyla ağır geldiği, %51'inin ise maddi açıdan olumsuz etkilendiği bildirilmiştir.¹⁵ Bu çalışmada, ebeveynlerin gelir gider algısı açısından durumluk kaygı durumları değerlendirildiğinde; geliri giderinden düşük olan ebeveynlerin geliri giderinden fazla veya denk olan ebeveynlere göre daha yüksek düzeyde kaygılı oldukları tespit edilmiştir. Engeli olan çocuklara sahip ebeveynlerin COVID-19 pandemi süresince yaşadıkları sorunlarla baş etme tutumlarını inceleyen bir çalışmada, katılımcıların gelir düzeyleri açısından dezavantajlı bir konumda oldukları ve potansiyel risklere açık durumda yaşamlarını sürdürdükleri saptanmıştır.²¹ COVID-19 pandemi sürecinde ekonomik zorlanmaların artması engeli olan çocuğa sahip ebeveynler üzerinde kaygıyı artırmış olabilir.

Araştırmada, COVID-19'dan koruma yöntemlerini yetersiz algılayan ebeveynlerde durumluk kaygısının yeterli algılayanlara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Yapılan bir çalışmada, aileler bir yandan COVID-19 salgınından korunmak için sağlık durumlarına ilişkin kaygı yaşarken diğer yandan çocuklarının günlük yaşantısındaki değişimler sebebiyle sorunlu davranışlarla başa çıkmak durumunda kaldığı tespit edilmiştir.¹⁵ Annelerin özel gereksinimli çocuklarının problemleriyle baş etme deneyimlerini değerlendiren nitel bir çalışmada, annelerin özel gereksinimli çocuklarının gereksinimlerinin karşılanmasında yetersiz kaldığını, pandemi sürecinde desteklerin yeterli olmadığını vurguladıkları tespit edilmiştir.¹⁶ Literatürde yer alan bu sonuçlar bağlamında; engeli olan çocuğa sahip ebeveynlerin COVID-19'dan koruma yöntemlerini yetersiz olarak algılamaları, kaygı düzeylerini artırmaya yönelik tetikleyici bir faktör olabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada ebeveynlerin eğitim ve gelir düzeyleri azaldıkça, durumluk kaygılarının artmakta olduğu bulunmuştur. Ayrıca, COVID-19'dan korunma yöntemlerini yetersiz bulan ebeveynlerde durumluk kaygısının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

COVID-19 pandemi sürecinde engeli olan çocuğa sahip ebeveynlere yönelik her türlü psikososyal müdahale programlarında; sosyo-ekonomik seviyesi düşük ve eğitim seviyesi

düşük olan ebeveynlerin risk grubu dâhilinde kabul edilerek uygulamaların planlanması gerekmektedir. Engeli olan çocuğa sahip ebeveynlere yönelik COVID-19'dan korunma yöntemlerine yönelik eğitici programların yapılması, pediatri hemşirelerinin multidisipliner bir yaklaşımla engeli olan çocuğa sahip ebeveynlerin kaygıyla baş edebilme becerilerinin geliştirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

1. Bujnowska, A.M, Rodríguez, C, García, T, Areces, D. and Marsh, N.V. (2019). "Parenting and Future Anxiety: The Impact of Having a Child with Developmental Disabilities". *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16 (4), 668-676.
2. Xia, C, Zheng, H, Zhang, S, Tang, L, Jing, Q, Chen, G, Sun, M. and Lu, J. (2021). "Modifiable Personal and Environmental Factors Associated with Anxiety in Family Caregivers of Children with Disabilities: A Comparison Between Parents and Grandparents". *Journal Affective Disorders*, 295 (1), 604-611.
3. Garfin, D.R, Silver, R.C. and Holman, E.A. (2020). "The Novel Coronavirus (COVID-2019) Outbreak: Amplification of Public Health Consequences by Media Exposure". *Health Psychology*, 39 (5), 355-365. <https://doi.org/10.1037/hea0000875>
4. Demirbaş, N.K. ve Koçak, S.S. (2020). "2-6 Yaş Arasında Çocuğu olan Ebeveynlerin Bakış Açısıyla COVID-19 Salgın Sürecinin Değerlendirilmesi". *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7 (6), 328-349.
5. Değirmenci, Y.G. ve Demircioğlu, H. (2020). "Ergenlik Çağında Özel Gereksinimli Çocuğu olan Annelerin Aile Stresörleri ile Başa Çıkma Durumlarının İncelenmesi". *Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi*, 8 (1), 9-22.
6. Ahorsu, D.K, Lin, C.Y, Imani, V, Saffari, M, Griffiths, M.D. and Pakpour, A.H. (2022). "The Fear of COVID-19 Scale: Development and Initial Validation". *International Journal of Mental Health and Addiction*, 20 (1), 1537-1545.
7. Mazza, C, Ricci, E, Biondi, S, Colasanti, M, Ferracuti, S, Napoli, C. and Roma, P. (2020). "A Nation Wide Survey of Psychological Distress among Italian People during the COVID-19 Pandemic: Immediate Psychological Responses and Associated Factors". *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17 (9), 3165-3175.
8. Jiao, W.Y, Wang, L.N, Liu, J, Fang, S.F, Jiao, F.Y, Pettoello Mantovani, M. Somekh, E. (2020). "Behavioral and emotional disorders in children during the COVID-19 epidemic". *The Journal of Pediatrics*, 221 (1), 264-266. <https://doi.org/10.1016/j.jpeds.2020.03.013>
9. Ghosh, R, Dubey, M.J, Chatterjee, S. and Dubey, S. (2020). "Impact of COVID-19 on Children: Special Focus on Psychosocial Aspect". *Education*, 72 (3), 226-235. <https://doi.org/10.23736/s0026-4946.20.05887-9>
10. World Health Organization. (2014-2021). "WHO Global Disability Action Plan 2021". Erişim adresi: <https://www.who.int/publications/i/item/who-global-disability-action-plan-2014-2021> (Erişim tarihi: 10 Aralık 2021).
11. Yıldırım Sarı, H. (2013). Engelli çocukların hemşirelik bakımı. Conk Z, Başbakkal Z, Yılmaz HB, Bolışık B, editörler. *Pediatri Hemşireliği* (869-877). Ankara: Akademisyen Tıp Kitabevi,
12. Öner, N. and Le Compte, A. (1983). "Sürekli Durumluk, Sürekli Kaygı Envanteri El Kitabı". İstanbul:Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
13. Evren, C, Evren, B, Dalbudak, E, Topcu, M. and Kutlu, N. (2020). "Measuring Anxiety Related to COVID19: A Turkish Validation Study of the Coronavirus Anxiety Scale". *Death Studies*, 46 (5), 1052-1058.
14. Seal, A. (2021). "Diversity Matters to the European Academy of Childhood Disability". *Developmental Medicine & Child Neurology*, 63 (3), 355-355.
15. Karahan, S, Yıldırım, P.Ş, Demiröz, K, Kaya, M. ve Kayhan, N. (2021). "Annelerin Koronavirüs (COVID-19) Sürecinde Özel Gereksinimli Çocuklarının Problem Davranışları İle Baş Etme Deneyimleri". *Journal of Qualitative Research in Education*, 25, 79-105.
16. Asbury, K, Fox, L, Deniz, E, Code, A. and Toseeb, U. (2021). "How is COVID-19 Affecting the Mental Health of Children with Special Educational Needs and Disabilities and Their Families". *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 51 (5), 1772-1780. <https://doi.org/10.1007/s10803-020-04577-2>
17. Doğru Yıldırım, S.S. ve Arslan, E. (2008). "Engelli Çocuğu olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyi ile Durumluk Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (1), 543-553.
18. Genç, Y. (2017). "Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi: Sakarya Örneği". *International Congress Political, Economic and Social Studies*, 3 (1), 9-11.
19. Ren, J, Li, X, Chen, S, Chen, S. and Nie, Y. (2021). "The Influence of Factors such as Parenting Stress and Social Support on the State Anxiety in Parents of Special Needs Children during the COVID-19 Epidemic". *Front Psychol*, 11, 565393. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.565393>
20. Lotfi, S, Özkan, A.O, Oğuz, N. (2021). "Özel Gereksinimli Çocuklara Sahip Annelerin COVID-19 Salgını Süresince Yaşadığı Sorunlarla Başa Çıkma Tutumlarının İncelenmesi". *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32 (3), 787-803.
21. Canarşlan, H. ve Ahmetoğlu, E. (2015). "Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşam Kalitesinin İncelenmesi". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (1), 13-31.